

Марія Кирилюк
канд. філол. наук, доцент, Умань

НІМЕЦЬКА МОВА ЯК ІНОЗЕМНА В СУЧАСНІЙ ЄВРОПІ В КОНТЕКСТІ БАГАТОМОВНОСТІ

У Європейському Союзі (ЄС) постійно підкреслюється значення багатомовності як свідчення мовної та культурної різноманітності Європи, що є найціннішим капіталом, котрий слід плекати та захищати [3, с. 112]. Однак, така задекларована багатомовність передбачає індивідуальну багатомовність, тому володіння іноземними мовами стає по-справжньому необхідним для громадян сучасної Європи. При цьому лише одна іноземна мова, якою нині є переважно англійська, не забезпечує повною мірою бажаної мовної різноманітності. Важливістю в цьому контексті набуває друга (третья, четверта) іноземна мова, якою стають інші європейські мови: в першу чергу німецька, французька, а останнім часом іспанська.

Щодо німецької мови (НМ), то, як відомо, нею розмовляють як рідною найбільша кількість європейців (24 %), однак, на відміну від англійської, французької та іспанської вона є суто європейською, а не світовою мовою [3, с. 113]. Правда, останнім часом престижність НМ як іноземної в Європі зростає з огляду на ситуацію з потоками біженців, для яких Німеччина залишається основною метою міграційних процесів. Зрештою значення НМ в Європі та світі видається невідповідним економічній могутності Німеччини та її ролі у європейській та світовій політиці [5, с.136].

Якщо панування англійської, як першої іноземної мови, визнається беззаперечним, то своєрідний територіальний розподіл між іншими мовами як другої іноземної бачиться як пріоритетний для німецької передусім у східних регіонах Європи. Так, наприклад, НМ все більше втрачає свої позиції в Бельгії та Нідерландах, перестаючи бути обов'язковим предметом у вишах, а присутня у статусі лише третьої іноземної мови [3, с. 121]. Студенти, які орієнтуються на кар'єрний ріст, роблять вибір скоріше на користь англійської та французької,

оцінюючи НМ як менш важливу з точки зору їхніх життєвих перспектив. У державах, сусідніх з Німеччиною на заході та півночі, традиційною є конкуренція німецької мови з французькою. При цьому НМ, як одна із трьох офіційних у багатомовній Бельгії, мала би розраховувати на кращі шанси у підтримці Брюсселем.

На реальну багатомовність громадян, відповідно на хороші шанси для НМ, передусім приходиться розраховувати в країнах, які є офіційно багатомовними. У цьому сенсі можна згадати Люксембург, де попри традиційну орієнтацію суспільства на Францію та на французьку мову, молоді люксембуржці все більше симпатизують німецькій, розуміючи її як частину своєї національної ідентичності та національної спадщини [5, с. 137].

У Східній Європі НМ має більше шансів бути обраною як друга іноземна мова, поступаючись в престижності, знов таки, передусім англійській. Дослідники проблеми ситуації з НМ як іноземною в сусідніх з Німеччиною країнах (Угорщині та Чехії) з лінгвокультурологічних позицій. (*Paul Rainer, Roberta Rada, Andras Vizkelety, Marta Müller*) розглядають її як детерміновану довгою традицією. Так, починаючи з 1784 року до другої світової війни, НМ була обов'язковою у всіх навчальних закладах тодішнього Угорського королівства, а пізніше в складі Австро-Угорської монархії. Такий високий престиж НМ був зумовлений тісними мовними та культурними контактами з німецькими територіями. В цей період НМ набула тут статусу державної, який власна, рідна для більшості угорська мова виборола лише пізніше.

Очевидна втрата німецькою мовою її значення сталася в Угорщині після Другої світової війни, коли зі зрозумілих політичних причин, вона була витіснена в освітній та в інших сферах суспільного життя російською мовою [1, с. 66]. В той час велика кількість вчителів НМ змушені були перекваліфіковувалися на вчителів російської мови, аж допоки після об'єднання Німеччини в 1990 році процес не набув зворотнього напрямку: російську замінила німецька. У післявоєнний період НМ все ж вивчалася в Угорщині, однак, в мало сприятливих умовах: з обмеженою кількістю

навчальних годин, у переповнених класах, із застосуванням застарілих методик, без належного технічного забезпечення.

Нинішній стан НМ як іноземної в Угорщині не є повним поверненням до її минулого престижу. Загальносвітова тенденція домінування в сучасному глобалізованому світі англійської мови як мови міжнаціонального спілкування відтіснила НМ в Угорщині з позиції першої іноземної мови. Утвердження НМ уже не першої, а як другої іноземної мови бачиться більш реальною перспективою, котра забезпечується як культурно-історичними і соціально-економічними факторами, так і сучасними дидактичними та методичними засадами її викладання, зверненням до комунікативно орієнтованої методики навчання [1, с. 69-70].

Дещо схожою до описаної вище є ситуація з НМ як іноземною у сусідній Чехії, яка до 1918 року також входила до складу Австро-Угорської імперії. (Передусім Богемія та Моравія.) Для цього періоду були характерні активні міграційні процеси: велика кількість чехів переселялися до Відня і таких переселенців в 1883 році нараховувалося в австрійській столиці майже 30 % [2, с. 265]. Німецький лінгвіст Вільфрід Зайбіке (*Wilfried Seibicke*) підкреслює у цьому зв'язку активізацію в той період мовних запозичень з німецької мови, точніше її австрійського варіанту, в чеську, що є звичним для територій, які підпорядковані великим багатонаціональним імперіям, якою була на той час Австро-Угорщина [2, с. 266].

В період так званого протекторату Богемії та Моравії (1939-45) НМ в своєму основному стандарті (*Binnendeutsch*) стає тут державною мовою, відтіснивши на друге місце чеську, рідну мову жителів цих територій. Ситуація з домінантою російської мови за час існування так званого соціалістичного табору є аналогічною тій, що склалася в Угорщині, тоді як нинішній період зростаючої глобалізації є для НМ в Чехії менш сприятливим. В умовах домінування англійської мови як сучасної *Lingua franca*, що стала в Чехії іноземною мовою номер один, НМ має виборювати статус другої іноземної в

конкурентній боротьбі з російською, іспанською, французькою та італійською мовами [там же].

Такими іншомовними пріоритетами, як в Угорщині, так і в Чехії по суті ігноруються культурно-історичні та політико-економічні фактори, що зумовлювали як раніше, так і зараз традиційно тісні контакти між сусідніми державами, залишаються поза увагою освітні та наукові традиції навчання німецької мови і досліджень в області германістики. Якщо англійська мова виступає домінуючою у всьому світі як *Lingua franca* сучасності, то німецька мова має усі підстави стати регіональним засобом комунікації між країнами центру та сходу Європи, що зумовлено історично і підтверджено мовними та культурними традиціям регіону.

Дослідники [1; 5], які зацікавлені в поліпшенні ситуації з НМ як іноземною, оцінюють ситуацію з її вивченням та поширенням, як, хоч і не найкращу, однак стабільну, з обнадійливою перспективою, вбачаючи мету своїх зусиль у сприянні багатомовності, усвідомленню її переваг у сучасному глобалізованому світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kostrzewa, Frank. Die Situation der deutschen Sprache in Ungarn / Frank Kostrzewa // Der Sprachdienst. 56. Jg., 2012, H.2. - S. 66-70.
2. Lopuchovska, Vlasta A. Deutsch als Fremdsprache in Tschechien / Vlasta A. Lopuchovska // Der Sprachdienst. 56. Jg., 2012, H.6. - S. 265-272.
3. Lutjeharms, Madeline. Mehrsprachigkeit und Spracherwerb aus Brüsseler Sicht / Madeline Lutjeharms // Muttersprache 117. Jg., 2007, H.2, S. 110-123.
4. Muttersprache 117. Jg., 2007, H.2, S. 134-145.
5. Deutsch als Fremd- und Wissenschaftssprache im Kontext der Mehrsprachigkeit am Beispiel der Grande Region / Internationale Tagung des Faches Germanistik/ Deutsch als Fremdsprache. – In: Der Sprachdienst. 60. Jg., 2016, H.3. - S. 136-140.